

Szathmáry Béla

Zsidó jog és etika

Az idei év újabb tanulmánykötettel köszöntött be az Egységes Magyarországi Hitközség életébe. Az Obelander Báruch és Köves Slomó rabbik által írt és szerkesztett *Zsidó jog és etika* alcíme: *Tanulmányok modern társadalmi kérdésekben*. Összesen tizenöt korábban már különböző folyóiratokban megjelent tanulmány, illetve rabbinikus állásfoglalás keretében tekinti át korunk társadalmi problémáira adható válaszokat a zsidó jog és etika szabályaihoz és hagyományaihoz hűen ragaszkodó zsidóság számára jól felismerhető csoportosításban. A tanulmánykötet illeszkedik a 2003-ban indított Zsidó Tudományok Szabadegyetem tematikájához és addig megjelentetett öt tankönyvéhez. Mindezek célja az, hogy a hagyományaitól elszakadt vagy a tudományok magas szintű megismerésére lehetőséget nem kapott zsidó ifjak és kevésbé fiatalok autentikus formában találkozhassanak a zsidó gondolkodással és elsajátíthassák a helyes viselkedés szabályait. Ez a törekvés a mai, értékeit folyamatosan veszítő, erkölcsi alapokat nélkülöző, sokszor már szabályok szerint sem élő anarchikus, a bűnözés és terrorizmus uralta világban dicséretes és támogatandó vállalkozás. A könyv azonban nemcsak a vallásos zsidóságnak szól, hanem célközönségnek tekinti a nem vallásos zsidókat és a nem zsidókat is. Célja annak bemutatása, hogy a vallási törvények szerint élő zsidóság hasznos, értékeket továbbörökítő, integ-

ráns része az európai és benne a magyar kultúrának, tehát nem ellenség, nem ellenfél, hanem felebarát, a szó legáltalánosabb, egyben legátfogóbb értelmében. E vallási és kultúrközösség megértését évezredek óta nehezíti, hogy vallási törvényeit, illetve a mindennapok viselkedési formáit előíró magatartási szabályait (háláchá) nem az európai befogadó népek nyelvén írták, s e nyelveken nem állt, és sajnos ma sem áll rendelkezésünkre teljes körű hiteles fordítás. Így a Talmudot, de a Sulchán Árucho is egyfajta misztikus köd burkolja be, amelyet csak néha oszlat el egy-egy jó szándékú töredékes fordítás. (Bár előfordult, hogy a fordító nem megismertetni, hanem szembefordítani akarta a zsidót a nem zsidóval.) A helyes és valamennyiünk által óhajtott cél érdekében a most közzétett tanulmányok szerzői, egyben a Zsidó Tudományok Szabadegyetemének oktatói, az angol nyelvű Talmud fordítás és kommentár példáján felbuzdulva protestáns fordítókkal együttműködve (akik a Talmud Misna részét fordítják) lépésről lépésre haladva fordítják magyarra ezt a hatalmas művet.

Addig is, amíg ez elkészül, de azt követően is a héber nyelvet nem ismerő és a zsidó tudományokban nem jártas érdeklődők számára szükséges a legfontosabb szabályok megismertetése és magyarázata, különösen akkor, amikor a mindennapok által felvetett lényeges kérdésekben nem minden esetben kapunk az állami, világi

jogalkalmazóktól pontos, egyértelmű eligazítást. Így több tanulmány is foglalkozik a zsidó identitással, ezen belül a gyász és a kádís szabályaival a nem zsidó szülőkkel kapcsolatosan, a magyar zsidóság nemzeti kisebbségi vagy vallási közösség jellegével, az egységes szervezetbe tömörítésének, képviselétének 19. századtól máig aktuális problémáival, hitet téve a sokszínűség mellett, állást foglalva az egységesítő törekvések ellen. A kötet részét vélhetően nagy vita fogja kísérni a zsidóság eltérő irányzatainak képviselői részéről, amely reménység szerint nem a különbségeket, hanem az összetartozáshoz elengedhetetlenül szükséges hasonlóságokat fogja kiemelni és rögzíteni.

A tanulmányok másik nagy csoportja a sterilizáció, a fogamzásgátlás, a humán-genetika fejlődése által felvetett kérdések, továbbá a szervátültetés, a mesterséges megtermékenyítés, az orvosi műhibák, a kábítószer-fogyasztás eseteivel foglalkozik. A tanulmánykötet egyértelművé teszi olvasói számára, hogy a Biblia és a zsidó jog fontosnak tartja az embernek adott legelső parancsot: „Szaporodjatok, sokasodjatok, töltsétek be a földet” (1Mózes 1,28). Így tilos a kasztráció, ezért a szerzők elutasítják a művi meddővé tételt mind a férfiak, mind a nők esetében, ha az nem kifejezetten egészségügyi célból történik. Ezzel alapos kétségeket fogalmaznak meg az egészségügyi törvény (1997:CLIV. tv.) meglehetősen liberális, a 18. életév betöltését követően erre lehetőséget adó szabályozásával szemben. Ugyancsak az első parancsolat végrehajthatósága jegyében utasítják el a reprodukciós eljárás kiterjesztését az egyedülálló nőkre. E körben az ortodox rabbi szerzők hangsúlyozzák a család fontosságát és szerepét az isteni rendelések megtartásában, hiszen a gyermekáldással teljesedik ki a házasság, az egy testté válás a közös

gyermek nemzésével válik lehetségessé. S bár a rabbinikus irodalom nagy részletességgel foglalkozik a fogamzásgátlás megengedett formáival, a fogamzásgátlás bár önmagában nem tiltott, de nem is ajánlott a szerzők szerint, mert az is akadályozza a hivatkozott parancsolat teljesítését. A tanulmányok részletesen elemzik a humán-genetikai adatok védelméről, a humán-genetikai vizsgálatok és kutatások, valamint a biobankok működésének szabályairól szóló jogszabály (2008:XXI.tv.) rendelkezéseit, alapos eligazítást adva az érdeklődőknek a szövetminta vétel és kutatás problémájára, azzal, hogy a Talmud szerint „az orvos felhatalmazást kapott a gyógyításra”, így a szükséges és ellenőrzött körülmények között végzett mintavétel és kutatás tehát a gyógyítás érdekében és reményében megengedett. A beültetésre váró embriókon elvégezhető genetikai vizsgálat kérdésköre kapcsán megismerhetjük az ortodox zsidó rabbi több oldalról is árnyalt és indokolt állásfoglalását a méhen belüli abortusz tilalmáról és az egyéb esetekben történő megengedhetőségéről. A szervátültetésről és a vele kapcsolatos, a modern orvostudomány által indukált kételyekről szóló döntések mikéntjének ismertetése mellett a döntéshozás módszere is meghatározó, és a zsidó jog megértéséhez nélkülözhetetlen. A szerzők álláspontja szerint ugyanis a ma rabbijainak nem saját erkölcsi értékrendjükben kiindulva, a logikai szabályok ismeretében kell az ilyen és hasonló kérdésekben válaszokat keresni és találni, hanem el kell mélyedni a Bibliában és a Talmudban, ahol, ha a felmerülő problémát nem is, de a probléma kulcsát kell megtalálniuk. Jelen esetben a megoldást az emberi segítségadás kötelezettségét illetően két, első olvasásra közel sem idevágó tórai szakaszból vezetik le. Az első a 3Mózes 19,16. szerinti „ne törj felebarátod életére”, a másik a 3Mózes

25,36. szerinti „engedd, hogy éljen melletted atyádfia” parancsolatok. Az első a megelőző és következő szakaszokból következően az emberek békés egymás mellett élésének törvényei közé illeszkedik, az emberi méltóság tiszteletét írja elő, a második a kamatszedés tilalmát előíró micva része. Mégis, a Talmud bölcseinek értelmezésében e szakaszok értelme egy általuk adott példázat (Bává Möcia 62.a.) alapján kiterjeszhető korunk egyik fontos problémájának megoldására, amely szerint, ha a szervátültetés a donor számára semmiféle veszélyt nem jelent, akkor az átültetést törvény nem tiltja, sőt az embernek kifejezetten kötelességévé teszi, hogy más emberen segítsen, különösen akkor, ha erre a segítségre egyedül ő képes. A szívátültetés kérdésében a világi jogtudományt is aktuálisan foglalkoztató problémaként vetődik fel az emberi élet és a szív működésének kapcsolata, s ennek következtében az emberi élet végének meghatározása. A rabbik álláspontja szerint a halál a természetes légzés megszűnésével következik be, így azt nem a szív működéséhez kapcsolják, így a szívátültetés nem ütközik abba a tilalomba, hogy élő ember életét elvenni más ember életének megmentése céljából nem lehetséges. A kábítószer-fogyasztást a szerzők mind a könyvnyű, mind a kemény drogok tekintetében Moshe Feinstein rabbi állásfoglalásait is figyelembe véve a Tóra és a Talmud alapján is elvetendőnek ítélik. A szerzők egyértelművé teszik, hogy a zsidóság szemszögéből az a helyes életvitel, amikor az ember tiszta fejjel, felelősségének tudatában végzi a dolgát ezen a földön, szolgálja Istent, és próbál egy jobb világot, családot, társadalmat és környezetet teremteni. Ezen érdemi, etikai indokok mellett ugyancsak a Talmud tanítására alapítva mondják ki a szerzők a zsidó jog és a világi jog kapcsolatának helyes értelmére vonatkoztatva,

hogy mivel az állami törvények tiltják a kábítószer-fogyasztást és az állam törvénye törvény (diná demálhutá diná), másként nem is foglalhatnak állást.

A kötet harmadik pillérét a globalizáció által felvetett gazdasági élet, üzleti tisztesség etikai alapjai alkotják. A zsidó vallás elismeri minden ember jogát és érdemét arra, hogy munkájával fizikai és anyagi jólétét gyarapítsa, azzal a feltétellel, hogy azt a törvény és az etika szabályainak korlátain belül teszi. A zsidó vallásban a pénz és az anyagi jólét nem valamiféle „megtúrt rossz”, hanem a földi isteni küldetés, a fizikai világ felemelésének eszköze, amely által az emberek változtatni tudnak a világon, és egy magasabb szellemi szintre tudják emelni azt. A Talmud szerint az egyik legfontosabb parancsolat az adakozás parancsolata, amelynek forrását az árképzéssel lehet törvényesen elérni. Ezért elismerik és helyesnek tartják a szabad versenyt, amennyiben az a fogyasztók javára van, s ebben látják elsődlegesen a globalizáció pozitív hatását. Ugyanakkor tiltják az etikátlan versenyt, így például valamely termék árának költségek alatti meghatározását abban a reményben, hogy a fogyasztók erre tekintettel más termékekből is vásárolnak majd. A globalizáció a szerzők szerint pozitív hatással van a termelőkre is, mert szélesíti a piacot. A távol-keleti országok olcsó munkaerejét kihasználó befektetések pedig a szerzők szerint nem kizsákmányolást, hanem jobb életkörülményeket és életszínvonal emelkedést jelentenek az ott dolgozók számára. Felhívják ugyanakkor a figyelmet a környezetvédelem fontosságára a Prédikátor 7,13-ra hivatkozással. Az idézett midrás szerint a Teremtő így szólt Ádámhoz: „Nézd alkotásomat mily szép és mily tökéletes. Mindent, amit teremtettem, neked teremtettem. Figyelj rá oda, hogy ne rombold, és ne pusztítsd el

világot, mert ha elpusztítod azt, nem lesz már, aki helyreállítsa utánad!” Bár e kijelentés meglehetősen deista felfogást sugall, jól példázza a Talmud szellemiségét, az ember szabad akaratából fakadó felelősségének zsidó jogi értelmezését. A globalizáció szabad információáramlása a politikában is kedvező változásokat idézett elő, a vasfüggöny lerombolásához, a zsidó vallás és kultúra ismételt felvirágzásához vezetett Magyarországon is. A szerzők azonban felhívják a figyelmet arra is, hogy a fogyasztói társadalomban meggyengülhetnek az ősköz, a helyi szokásokhoz, a hagyományokhoz fűződő szálak, kultúrák, irányzatok tűnhetnek el. Ezért nagyon lényeges feladatnak tartják az ember spirituális fejlődéséhez és lelki egészségének megőrzéséhez a saját gyökereik megismerését és ápolását. Ezt a Chábád Lubavich eddigi tevékenységével bizonyította is. Tevékenysége példaértékű lehet más zsidó közösségek, de a magyarság számára is a kulturális gyökereinek megőrzése területén.

A kötet két utolsó tanulmánya az ügynökökre és besúgókra épült kormányzati rendszer máig feldolgozatlan problémakörére utalva tárgyalja a magánélet védelmét és annak háláchikus szabályait, a kényszer értelmezését, amely esetleg felmentést adhat a beszervezett személyeknek. Ebben a tekintetben a felelősség alól mentesítő kényszernek tekintik a szerzők a kínzást, a testi bántalmazást, míg más vélemények alapján az anyagi veszteség kilátásba helyezését is. Ezért nem tartják szükségesnek sem a kártérítés lehetőségének a felvetését, sem az ügynöklis-ták teljes nyilvánosságra hozatalát sem.

Végül a szólásszabadság és az emberi méltóság alapjogának összeütközésére hívják fel a figyelmet az Alkotmánybíróságon már több esetben megbukott gyűlöletbeszéd törvényi szabályozása kapcsán, kifejezve kérésüket a jogalkotóhoz, hogy találja meg a szólásszabadságnak azt a határát, amely mindenki számára biztosítja a félelem nélküli élethez való jogot, amely egyben hatékonyan védi az emberi méltósághoz való jogot is.

A zsidó vallás tanítása szerint – írják a szerzők – az élet minden kérdésére, legyen az személyes vagy kollektív jellegű, a Tórában, a Bibliában és a zsidó bölcselet tanításában kell keresni a választ, az útmutatást. A jogbölcselet a természetjogi gondolkodáshoz sorolja ezt az álláspontot, amely a jog etikai megalapozottságára helyezi a hangsúlyt, kimondva azt, hogy az emberiség közös értékrendjét megjelenítő erkölcsi szabályokat figyelmen kívül hagyó szabályozás alkalmatlan az együttélés megszervezésére. A tanulmánykötet által felvetett kérdések tárgyalása a világi jogtudomány számára ezért is igen fontos. A mára jelentős teret elfoglalt jogpozitivizmussal szemben igenis hangsúlyoznunk kell, hogy a törvényhozó nem hagyhatja figyelmen kívül a társadalom értékrendjét – még ha vallási megalapozású is az –, különösen azokat az értékeket, amelyekben a társadalmat alkotó egyének nagy része egyetért, amelyek alapján létrejöhethet és létre is jön a vallási különbségektől független morális közösség. Ez a könyv szép példáját adja mindannak az erkölcsi értékrendnek, amellyel nem csak a vallásos, hanem a nem vallásos zsidók és nem zsidók bizton egyetérthetnek.

(Obelander Báruch – Köves Slomó: Zsidó jog és etika. Tanulmányok modern társadalmi kérdésekben. Kiadja az Egységes Magyarországi Izraelita Hitközség, Budapest, 2009)